

MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

GEN104

Metodologie výzkumu genderové problematiky

**PREEMPIRICKÁ FÁZE KVANTITATIVNÍHO VÝZKUMU:
OPERACIONALIZACE, KONCEPTUALIZACE**

Radka Císařová

UČO: 383599

Pokud se sociální vědec rozhodne empiricky zkoumat teoretické koncepty za použití některé z technik šetření empirických dat pomocí kvantitativní metody, brzy přijde na to, že mnoho teoretických konceptů je nepozorovatelných, případně, že jeho dotazování respondenti ani nerozumí. Je zřejmé, že musí urazit dlouhou cestu, než se od „pouhé“ teorie dostane k výzkumu. Aby jeho cesta nebyla příliš strastiplná, měl by se nechat vést určitými pomocnými pravidly, které preempirickou část výzkumu provázejí.

Je třeba si vytvořit koncept, v jehož konstrukci se uplatňuje do značné míry abstrakce. Rozlišujeme abstrakci generalizující a idealizující. Martin Žižlavský je popisuje takto: „Generalizující abstrakce je myšlenková činnost, při které výzkumník odhlíží od nepodstatných vlastností věcí, vztahů apod. a vyčleňuje podstatné vlastnosti (kvality věcí). Přitom se zabývá pouze vlastnostmi reálných věcí (objektů), to znamená těch, které se nacházejí v sociální realitě. Idealizující abstrakcí výzkumník vytváří koncepty (významy) tak, že nejdříve konstruuje ideální objekty, vlastnosti, třídy atd., jimž tyto koncepty potom odpovídají. Na základě tohoto postupu od empiricky zjištěných věcí dochází vědec k ideálním objektům, které se neliší od skutečných objektů pouze tím, že se odhlíží od nepodstatného, ale také tím, že ideální objekty mají vlastnosti, které se u skutečných objektů vůbec nevyskytují nebo s jím podobají pouze přibližně.“ (M. Žižlavský: 1)

Vědec by proto ještě před samotným započítím výzkumu měl projít tímto procesem, který mu může pomoci předejít mnoha úskalím při zkoumání samotném. Rozhodne-li se vědec pro techniku pozorování, měl by si v operační fázi uvědomit, kde a koho bude vlastně pozorovat, aby při pozorování opravdu pozoroval daný teoretický koncept, jímž má v plánu se dále zabývat. Při technice dotazováním by si měl stanovit koho a na co se bude ptát, aby mu bylo odpovězeno opravdu na to, co jej zajímá. Aby jeho otázky byly srozumitelné a ve výsledku opět souvisely se zkoumaným teoretickým konceptem a vypovídaly o něm.

Měl by si také vytvořit podrobný plán (návrh) výzkumu, ve kterém je schopen odhalit případné nedostatky předem. „Známkou dobrého návrhu je úroveň důkladnosti a podrobnosti, která umožňuje dostatečné srovnání plánovaných pozorování s výsledky, jež by se příliš nelišily od těch, kterých dosáhl autor.“ (K. F. Punch 2008: 28) Někteří výzkumníci se dokonce domnívají, že plán samotný je jedním z nejdůležitějších aspektů celého výzkumu a tvoří celý jeho základ, přičemž jeho návržení je rovněž jedním z nejkritičtějších bodů celého výzkumného procesu.

Zřejmě nejdůležitější otázkou pak je, k čemu vlastně chceme celým výzkumem dospět. Na základě toho jsme si pak schopni definovat výzkumný problém a soubor pracovních hypotéz, s jejichž pomocí se pomalu dostaneme k hypotéze finální. „Pracovní hypotéza je tvrzení, předpovídající existenci souvislosti mezi dvěma nebo více proměnnými. Všechny proměnné zmíněné v hypotéze musí mít validní operační definici. Soubor pracovních hypotéz musí zahrnovat nejen proměnné reprezentující zkoumané koncepty, ale i ty proměnné, které mohou významně

zkreslit interpretaci testovaných vztahů. V operační definici je koncept vyjádřen popisem operací, kterými bud měřen.“ (M. Disman 1993: 79) Soubor pracovních hypotéz by měl zahrnovat všechny hypotézy o všech proměnných, které nějakým způsobem ovlivňují závisle proměnnou. Přitom se nemusí nutně jednat pouze o kauzální závislost proměnných, ale o pouhou terminologii.

Tím, že formulujeme pracovní hypotézy si vlastně ověřujeme, zda je vůbec výzkum možný. Kvantitativně totiž můžeme zkoumat jen problémy přeložitelné do jazyka pracovních hypotéz, tedy pouze ty, které se dají statisticky vyjádřit jako vztah mezi proměnnými, se kterými jsme schopni operovat.

Důležitost pracovní hypotézy spočívá také v tom, že nám může pomoci optimalizovat informace. V tomto směru si pak můžeme být jisti, zda vybíráme opravdu důležité proměnné, které zkoumaný problém skutečně ovlivňují, případně se také lépe vyhneme sběru informací, které jsou pro náš výzkum nepodstatné. Může se totiž stát, že přestože vymyslíme řadu velice zajímavých otázek, nebudou o ničem vypovídat a vůbec nebudou ovlivňovat zkoumaný problém.

Pracovní hypotézy nám také dají mnoho informací o tom, jakou techniku výzkumu bude nejvhodnější použít. Možností jak sbírat data je velké množství a teprve konstrukce pracovní hypotézy může podpořit naše finální rozhodnutí. Jde o to, že je zde popsána plánovaná struktura popisující vztahy mezi proměnnými, na základě čehož jsme schopni usoudit jakých statistických operací bude k vyhodnocování potřeba. To nám umožní uvažovat i o technickém aparátu, který bude při zpracování nutný (počítač, nebo jen kalkulačka?).

Další výhodou pracovní hypotézy je, že díky ní dokážeme lépe odhadnout rozsah celé práce a náročnost zkoumání. A co se týče časové náročnosti, Disman vtipně radí: „Pro odhad času, který budeme potřebovat udělejme nejdříve spíše pesimistický odhad, násobme odhadnutý čas třemi, a když všechno dobře půjde, snad tento nový termín splníme.“ (M. Disman 1993: 88)

Shrnout velice stručně proces operacionalizace a konceptualizace tedy můžeme takto: Nejprve musíme zjistit, jak v odborné literatuře koncept definují odborníci. Může se stát, že narazíme na problém v podobě více definic jednoho konceptu. V tom případě se rozhodneme pro definici nejbližší našemu plánovanému zkoumání. Následuje vymezení dimenzí a aspektů konceptu (většinou je jich více). Poté hledáme a následně přiřazujeme k daným dimenzím konkrétní indikátory. Opět můžeme narazit na vícečetnost, tentokrát v podobě více indikátorů na jednu vymezenou dimenzi. Konečně musíme indikátory statisticky vyjádřit, vytvořit z nich proměnné, a k nim přiřadit jim odpovídající měřící nástroje.

POUŽITÁ LITERATURA:

- Disman, M. 1993. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.
- Punch, Keith F. 2008. *Úspěšný návrh výzkumu*. Praha: Portál.
- Žižlavský, M. *Operacionalizace*. Mimeo. (Nepublikovaný text; soubor dostupný ve studijních materiálech ISMU)